

Vägar till fred

En moralisk komparativ analys av eftergiftspolitik,
ekonomiska sanktioner och krig som konfliktlösande agenter
för fred

Abstract

The world is yet to experience world peace, a peace that is hindered by ongoing conflicts that escalate into wars around the globe. Therefore, peace can only be possible if conflicts are restricted and resolved to prohibit war, creating and maintaining peace. This study will be constructed around this assumption, but will include a moral variable and answer: is there a moral conflict-solving road to peace?

The study will be directed around appeasement, economic sanctions and war as conflict resolving agents for peace. I will construct a typology with common features by using empirical material; a topology that will then be analyzed using two opposing ethical theories, consequentialism and common morality.

The analysis will be constructed around the above mentioned question. It will also contain certain components that affect the overall analysis, such as ethical dilemmas. The analysis will show that there is not one way to resolve conflicts and promote peace, but several; several that must be individually evaluated. Any of the international strategies mentioned above can resolve conflicts and create peaceful relations between nations. The problem is to evaluate each unique situation regarding moral presumptions and consequences in a conflict-resolving attempt to create or maintain peace.

Keywords: Appeasement, Economic sanctions, War, Peace, Ethics

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och frågeställning	1
1.2	Teori.....	2
1.3	Metod och material	2
2	Fred som begrepp.....	3
2.1	Vad innebär egentligen fred?.....	3
2.1.1	Prekär fred	3
2.1.2	Villkorlig fred	4
2.1.3	Stabil fred	4
2.2	Konfliktlösning som strategi för fred.....	4
2.3	Vilken fred bör eftersträvas och vilken fred är realistisk att uppnå?.....	5
3	Eftergiftspolitik	6
3.1	Vad är eftergiftspolitik?.....	6
3.2	Eftergiftspolitikens mål	6
3.2.1	Krislösning.....	7
3.2.2	Krisförhindring	7
3.2.3	Begränsad politisk handel.....	7
3.2.4	Allianser och vänskap.....	7
3.3	Är eftergiftspolitik en lyckad strategi?	8
3.4	Hur lyckas eftergiftspolitik att uppnå huvudmålet?	9
3.4.1	Länders natur och eftergifters möjligheter	9
3.4.2	Länders uppfattning av eftergiften	10
3.4.3	Andra påverkande faktorer	10
3.5	Eftergiftspolitik i praktiken	11
3.5.1	USA versus Nordkorea.....	12
3.5.2	USA versus Irak.....	13
3.6	Sammanfattning eftergiftspolitik.....	14
4	Ekonomiska sanktioner	16
4.1	Vad är ekonomiska sanktioner?.....	16
4.1.1	Definition av negativa ekonomiska sanktioner som begrepp.....	16
4.2	Är ekonomiska sanktioner en lyckad strategi?	17

4.3	Optimala förutsättningarna för sanktioners möjlighet att lyckas.....	17
4.3.1	Geografi och internationell handel	18
4.3.2	Internationellt motstånd.....	18
4.3.3	Självförsörjelse	18
4.3.4	Nationellt motstånd.....	19
4.4	Ekonomiska sanktioner i praktiken	19
4.4.1	Ekonomiska sanktioner mot Irak 1990-2003.....	19
4.4.2	Ekonomiska sanktioner mot Haiti 1993-1994	21
4.5	Sammanfattning ekonomiska sanktioner.....	22
5	Krig.....	23
5.1	Vad är Krig?	23
5.2	Krig som konfliktlösande strategi för fred.....	23
5.3	Krigets konsekvenser.....	25
5.3.1	Gulfkriget 1991.....	26
5.4	Sammanfattning: krig som konfliktlösning och strategi för fred.....	27
6	Etiska grundvärden och dilemman	29
6.1	Den etiska beslutsprocessen	29
6.1.1	Fas ett, att fastställa det etiska problemet.....	30
6.1.2	Fas två, att identifiera och värdera möjliga handlingsalternativ.....	30
6.1.3	Fas tre, att rättfärdiga beslutet	30
6.2	Den deontologiska grundinställningen	31
6.3	Den konsekventialistiska grundinställningen	32
6.4	Etiska dilemman och konflikter.....	33
6.4.1	Det etiska alternativdilemmat.....	33
6.4.2	Det mindre onda dilemmat	33
6.4.3	Den etiska värdekonflikten.....	34
7	Komparativ moralisk analys av eftergiftspolitik, ekonomiska sanktioner och krig som konfliktlösande agenter för fred.....	35
7.1	Typologisk komparation av eftergiftspolitik, ekonomiska sanktioner och krig	36
7.1.1	Strategins Natur	36
7.1.2	Möjlighet att uppnå strategins huvudmål	37
7.1.3	Påverkan på landets befolkning.....	37
7.2	Komparativ etisk analys av eftergiftspolitik, ekonomiska sanktioner och krig	38
7.3	En moralisk konfliktlösande väg till fred?.....	39

1 Inledning

Så mycket elände i vår värld och så lite fred. Vårt civila samhälle har upplevt enorma förändringar de senaste tvåhundra åren. Det gamla jordbrukssamhället har genom den industriella revolutionen utvecklats till ett högteknologiskt kommunikationssamhälle. Detta har gjort att den fysiska ytan på vår planet har blivit betydligt mindre vilket har inneburit större chanser till samarbete och ekonomisk utveckling. Trots denna gynnsamma evolution består många gamla problem som likt tusch på en tapet inte går att sudda ut, trots idogt suddande. Bland dessa problem finns naturligtvis konflikter. Oberoende av att världen har blivit mindre och att hotbilden för nya storkrig har minskat kvarstår antalet krig och konflikter som hämmar tanken på fred. Bara under år 2001 rasade 24 större konflikter eller krig i världen¹. Målet att eliminera uppkomsten av konflikter är sannolikt orealistiskt. Uppgiften borde istället bestå i konfliktslösnig som skapar förutsättningar för att bevara freden.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att resonera kring en moralisk konfliktslösnig väg till fred. Uppsatsen kommer också avgränsas till tre möjliga utrikespolitiska strategier för ett sådant skeende: eftergiftspolitik, ekonomiska sanktioner och krig. Den frågeställning som kommer att behandlas och besvaras är huruvida det existerar en konfliktslösnig väg till fred, givet ovan nämnda avgränsningar? Meningen är alltså att diskutera och resonera kring vilken av de utrikespolitiska strategierna eftergiftspolitik, ekonomiska sanktioner eller krig som bör användas för att lösa konflikter för att skapa och bevara freden. Detta innefattar naturligtvis andra komponenter såsom förutsättningar, praktiskt förfarande, konsekvenser och resultat. Valet av strategier är naturlig då omfattningen av materialet i uppsatsen måste begränsas samtidigt som de tre valda strategierna tydligt skiljer sig vad gäller just förutsättningar, praktiskt förfarande, konsekvenser och resultat. Målet är att skapa en typologi innehållande gemensamma komponenter av eftergiftspolitik, ekonomiska sanktioner och krig. Denna kommer sedan att användas som verktyg för etisk komparativ analys.

¹ www.svenskafreds.se/konflikthantering/faktablad/konfliktlosning.shtml , 2005-02-15

1.2 Teori

Avsikten är att angripa det ovan nämnda syftet med två differentierade etik teorier: deontologi och konsekventialism. Anledningen till detta val är det iögonfallande dilemman: bör 1 000 människor mista livet för att rädda livet på 100 000 eller bör antalet döda begränsas så mycket som möjligt i valet av utrikespolitisk strategi för att lösa konflikter? Detta har de ovan nämnda teorierna skilda svar på.

Uppsatsen är upplagd på följande sätt. Jag kommer inledningsvis att diskutera begreppen *fred* och *konflikt*. Detta anser jag essentiellt för att uppsatsen inte skall förlora fokus från syfte och frågeställning. I följande kapitel kommer de tre utrikespolitiska strategierna att presenteras. Empiriskt material samt teorier rörande förutsättningar och tillvägagångssätt kommer att presenteras för att belägga strategiernas för- och nackdelar i syfte att möjliggöra en komparativ etisk analys. De etiska teorierna presenteras sent i uppsatsen. Detta beror på att jag anser det nödvändigt att läsaren har en god förståelse av de tre strategierna innan etikteorierna presenteras. Deontologi och konsekventialism kommer att presenteras i kapitlet innan analysen. Här kommer teorierna förklaras och problematiseras, allt för att göra analysen mer stringent. Det avslutande kapitlet består av en komparativ etisk analys av eftergiftspolitik, ekonomiska sanktioner och krig som konfliktlösande agenter för fred, där deontologi och konsekventialism är de etiska verktygen.

1.3 Metod och material

Detta är en komparativ etisk uppsats som rör konfliktlösande vägar till fred. Jag kommer huvudsakligen att jämföra de valda utrikespolitiska strategierna för att skapa ett underlag för en etisk analys av detsamma. Empiriska exempel kommer att användas för att förtydliga problem och förtjänster för de nämnda strategierna.

Materialiet som kommer att användas är främst sekundär material. Jag kommer emellertid att inkorporera primärmaterial i form av FN-resolutioner.

Naturligtvis har begränsningar behövt göras för att hålla uppsatsen inom dess angivna ramar. Mycket vill ha mer och det går alltid att inkorporera mer information eller fler teorier. Jag anser emellertid att avgränsningarna till tre utrikespolitiska strategier och två etiska teorier är tillräckligt för att kunna besvara forskningsproblemet på ett uttömmande och bra sätt. Jag hade naturligtvis gärna presenterat fler empiriska exempel. Jag tror emellertid inte att detta hade påverkat uppsatsens resultat och rationaliserades därför bort. Jag kommer också att kontinuerligt beskriva vilka relevanta avgränsningar som gjorts.

2 Fred som begrepp

2.1 Vad innebär egentligen fred?

Enligt Svenska Akademin betyder ordet fred ”att vara ostörd”². Det kan nog förefalla som något underligt att ifrågasätta vad fred innebär. Alla människor anser nog att fred är något generellt positivt och eftersträvansvärt. Däremot innebär troligen inte begreppet fred exakt samma sak för alla människor. Det är därför nödvändigt för en studie av detta slag att tydligt presentera hur begreppet fred kommer att behandlas i denna studie. För att precisera vad fred innebär och för att påvisa oprecisionen i begreppet har jag valt att använd en typologisering av begreppet fred i boken ”Stable Peace Among Nations”. Detta för att denna typologisering tydligt påvisar skillnader mellan olika nivåer av hotbilder förenade med olika definitioner av begreppet fred. Arie Kacowicz framhåller tre varierande definitioner av begreppet fred: prekär fred, villkorlig fred och stabil fred. Dessa definitioner påvisar olika differentierade situationer som fortfarande kan kategoriseras som fred. Skillnaden mellan definitionerna beror på hur konflikter kan eller bör lösas för att bevara eller förbättra den rådande situationen, freden. I detta sammanhang är konflikter grogrunden för eskalerande relationer mellan stater. Det är därmed konfliktlösningen som är central för skapandet och bevarandet av freden.

2.1.1 Prekär fred

Prekär fred innebär en temporär avsaknad av väpnad konflikt³. Denna situation kan exemplifieras i en relation mellan två stater där tillfällig vapenvila råder. I relationen är det minst en stat som inte är nöjd med det rådande förhållandet staterna emellan. Militärt våld anses av båda stater som den enda möjligheten att förändra den rådande situationen vilket gör att den Prekära freden bara är en väntan på nästa krig. Ett konkret exempel på en prekär fred är relationen mellan Indien och Pakistan där krig bröt ut så sent som 2001⁴.

² Svenska Akademiens Ordlista (2000) s. 220.

³ Kacowicz, Arie, M, Stable Peace Among Nations, (2000) s.xii.

⁴ www.svenskafreds.se/konflikthantering/faktablad/konfliktlosning.shtml 2005-02-15.

2.1.2 Villkorlig fred

Villkorlig fred är en betydligt mindre akut relation mellan två stater än prekär fred. Militärt våld eller hot om militärt våld är också i denna relation en plausibel strategi för att lösa konflikter⁵. Däremot är krig någonting som båda parter i ett sådant förhållande vill undvika vilket innebär att freden, om än bräcklig, kan bevaras. Ett bra exempel på en villkorlig fred mellan två stater är relationen mellan USA och Sovjet under det Kalla Kriget.

2.1.3 Stabil fred

Stabil fred innebär en relation mellan två stater där militära medel är otänkbara som medel för att lösa deras konflikter⁶. Detta innebär inte på något sätt att relationen är oproblematisk. Däremot utesluter definitionen krig mellan staterna då militära medel inte används som konfliktlösning. Ett exempel på ett sådant förhållande är mellan USA och Storbritannien under Suez krisen 1956. President Eisenhower hotade Storbritannien med ekonomiska sanktioner om inte trupperna förflyttades från Suezkanalen. Trots att hoten om sanktioner var mycket seriösa var en väpnad konflikt mellan staterna utesluten.

2.2 Konfliktlösning som strategi för fred

Det kan här konstateras att konflikter inte utesluter fred. Däremot utesluter fred krig. Konflikter kan emellertid skapa förutsättningar för krig. Om då dessa definitioner nämner olika sätt att lösa konflikter för att skapa fred borde begreppet *konflikt* vara lika betydelsefull som begreppet fred i stävan efter det senare. Ordet *konflikt* kommer från latin och betyder stöta samman⁷. Däremot existerar det otaliga sorters sammanstötningar, allt från direkta krig till ett konkurrensförhållande mellan företag. I denna studie kommer begreppet att innebära en manifest konflikt som exkluderar militära strider. Detta innebär att konflikten är öppen och tydlig och kan innefatta alltifrån differentierande grundvärderingar, ideologier och attityder angående allt från människosyn till monetära komplikationer. Tanken är att konflikter på olika sätt kan resultera i väpnade konflikter. Meningen är att utifrån ett etiskt och moraliskt perspektiv försöka lösa konflikter för att bibehålla eller skapa fred.

5 Ibid. s. xiif

6 Ibid. s. xiii.

7 www.NE.se, sökord: Konflikt.

2.3 Vilken fred bör eftersträvas och vilken fred är realistisk att uppnå?

Tydligt är att alla dessa typer av fred existerar, inget utopiskt drömscenario som den bestående freden. Ett scenario som förmodligen gemene man betänker angående fred på jorden. Ambitionen måste därför vara hög. Att eftersträva högre ideal, som t.ex. Immanuel Kants vision om en bestående fred, vore direkt orealistiskt. Däremot är det inte lika orealistiskt att på sikt förflytta olika länders relation på fredsskalan. Hur detta sker är inget som jag kommer att behandla i denna studie. Jag kommer däremot att fokusera på olika metoder av konfliktlösning för att om bevara och skapa förutsättningar för fred. Fred, hur än definierat, förutsätter en frånvaro av militärt våld. Därför är alla ovan nämnda definitioner av fred eftersträvansvärda, även om den stabila freden skulle vara att föredra.

3 Eftergiftspolitik

3.1 Vad är eftergiftspolitik?

Definitionen av vad eftergiftspolitik är kan måhända framstå självklart. Olika uppslagsverk förklarar också termen relativt okomplicerat där eftergift innebär att överge sin egen ståndpunkt för att tillfredställa någon annans⁸. Däremot är eftergiftspolitik i utrikespolitiska termer mer komplicerat. Det som möjligen har framkallat detta är det relativt stora motståndet mot eftergiftspolitik som lyckad utrikespolitisk strategi. Flertalet definitioner har således blivit färgade av olika forskares tvivlande inställning på möjligheten att använda eftergifter som en utrikespolitisk strategi. Av den orsaken har jag försökt att hitta en så neutral definition av begreppet som möjligt. Jag fastnade för Craig och Georges definition av eftergiftspolitik för att den försöker förklara strategin – inte döma den. Deras definition av eftergiftspolitik framställer begreppet som en strategi för att reducera spänning mellan två stater eller parter genom att metodiskt eliminera de principiella källorna för konflikt och oenighet⁹. I denna definition finns också ett krav på förändrat beteende vilket möjligen är essensen av eftergiftspolitik, att med eftergifter av olika slag försöka förändra ett annat lands beteende för att på så sätt lösa konflikter eller öka chansen till samarbete.

3.2 Eftergiftspolitikens mål

Att enas om att eftergiftspolitik är en strategi för att minska spänningen mellan två parter genom att göra avkall på olika egna intressen säger föga om tillvägagångssättet. Frågan är hur eftergiftspolitik används och vilka strategier och mål som eftersträvas? Jag finner det nödvändigt att realisera och konkretisera vad eftergiftspolitik är genom att presentera fyra mål och tillvägagångssätt för eftergiftspolitik som utrikespolitisk strategi: krislösning, krisförhindring, begränsad politisk handel och allianser och vänskap.

⁸ www.NE.se sökord: Eftergift.

⁹ Gordon Craig och Alexander George, *Force and Statecraft* (1995) s.247ff.

3.2.1 Krislösning

Krislösning är en kortsiktig strategi där den ena parten känner sig direkt hotad och är tvungen att godta många eller alla krav för att förhindra en eskalering av situationen¹⁰. Ett bra exempel på detta är Kubakrisen. President J. F. Kennedy satte hård press på Sovjet och dess ledare Chrustjev att avlägsna de missiler som den kommunistiska jätten hade installerat på ön. Efter att situationen nästan eskalerat till en öppen väpnad konflikt mellan de två supermakterna valde Chrustjev och Sovjet att dra tillbaka sina missiler från Kuba för att undvika en sådan eskalering. Krislösning är alltså en konfliktslösningsstrategi med kortsiktiga mål.

3.2.2 Krisförhindring

Till skillnad från krislösning är krisförhindring en långsiktig strategi då det huvudsakliga målet är att bevara den rådande situationen, freden. De inblandade parterna förväntas göra liknande avkall på vitala intressen för att bevara ett status quo förhållande¹¹. Det Kalla Kriget är ett ypperligt exempel på en krisförhindringssituation. Både USA och Sovjet gjorde stora gemensamma eftergifter gentemot motparten för att minimera risken för ett fullskaligt krig. Detta var speciellt tydligt beroende på de båda parternas enorma militära styrka och dess skicklighet att bevaka motståndarens förehavanden. Krig förhindrades tack vare att USA och Sovjet var relativt jämbördiga militärt.

3.2.3 Begränsad politisk handel

Begränsad politisk handel är målet för en kortsiktig strategi där hot om förlorade ekonomiska intressen är den tvingande variabeln. Däremot ingår ofta belöning eller andra eftergifter om kraven på mottagarlandet accepteras eller genomförs utan problem¹². Ett tydligt exempel på detta var när Clinton administrationen försökte övertyga Nord Korea om att avsluta sitt kärnvapenprogram. Denna eftergiftspolitikstrategi bör inte förväxlas med ekonomiska sanktioner som är det faktiska begränsandet av handel och inte hot om en sådan.

3.2.4 Allianser och vänskap

I likhet med krisförhindring är allianser och vänskap en långsiktig förändringsprocess. Idén med denna strategi är att ett land vill förbättra sin

10 Rock, Stephen, *Appeasement in International Politics* (2000) s.12f.

11 Ibid.

12 Ibid.

relation med en annan stat genom eftergifter¹³. Allianser och Vänskap är förmodligen det vanligaste målet för eftergiftspolitikstrategier. Storbritanniens relation med USA kan under långa perioder av 1900-talet klassificeras som denna form av strategi.

3.3 Är eftergiftspolitik en lyckad strategi?

Detta är en mycket relevant fråga då strategin har dömts ut av flertalet forskare under 1900-talet. Mycket av den negativa kritik som strategin har fått utstå har baserats på en bestämd händelse i historien, Storbritanniens och Will Chamberlains försöka att med eftergifter avstyra Andra Världskriget. Chamberlain träffade Hitler i München 1938 för att diskutera tyskarnas expansiva utrikespolitik. Den tyske diktatorn tilläts införliva Tjeckoslovakien som eftergift för att avsluta sin imperialistiska utrikespolitik i Europa¹⁴. Detta försök tydliggjordes sedan av historien som ett mycket stort misstag som senare påverkat forskningen om eftergiftspolitik avsevärt.

Värt att nämna i detta sammanhang är också olika forskares grundinställning till vad eftergiftspolitik är och vilka faktorer som är viktiga för att förhindra och motverka konflikter och krig. En realist, som t.ex. H. Morgenthau, anser naturligtvis att eftergiftspolitik är en förkastlig strategi då den underminerar egna intressen och på så sätt minskar den egna statens maktställning och styrka¹⁵. Jag anser däremot att eftergiftspolitik inte bör dömas ut beroende på grundläggande teoretisk övertygelse eller enstaka, om än väldigt viktiga, händelser i historien. Bedömningen huruvida eftergiftspolitik är en lyckad alternativt misslyckad utrikespolitisk strategi bör istället vila på fasta bedömningskriterier. Med detta menar jag huruvida en strategi lyckas eller misslyckas med att uppnå huvudmålet och hur ofta. Det finns för många underliggande och outtalade mål med utrikespolitiska strategier för att kunna ta hänsyn till alla aspekter av och vad dessa kan resultera i. Naturligtvis vill alltid stater framstå som vinnare, oavsett resultat, för att behålla sin nationella och internationella ställning. Det finns emellertid ändå gråzoner i bedömningen. Svårtolkade fall existerar alltid, syftet är bara att minimera dessa svårtolkade fall.

Är då eftergiftspolitik en lyckad strategi? Enligt Paul Huth lyckas eftergiftspolitik i 25 procent av fallen medan fysiskt våld lyckas i 60 procent av fallen¹⁶. Detta innebär statistiskt att var fjärde krig skulle kunna undvikas om en eftergiftspolitikstrategi hade applicerats för att lösa konflikten eller spänningarna som sedan föranledde den väpnade konflikten. Beroende på konsekvenserna av de

13 Ibid.

14 Richardson, J, L, *New Perspectives on Appeasement: Some Implications for International Relations* (1988) s. 293ff .

15 Se Morgenthau, Hans, J, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* (1993).

16 Rock, Stephen, *Appeasement in International Politics* (2000) s.5f.

olika strategierna eftergiftspolitik, ekonomiska sanktioner och krig bör naturligtvis det förstnämnda inte avfärdas. Om eftergiftspolitik kan lösa konflikter och på så sätt undvika krig borde det inte råda några som helst tvivel om att strategin som sådan inte bör åsidosättas eller ignoreras.

3.4 Hur lyckas eftergiftspolitik att uppnå huvudmålet?

Identifikationen av hur och när eftergiftspolitik som utrikespolitisk strategi lyckas är naturligtvis väldigt viktig. I följande del kommer jag att försöka redovisa teorier om hur och när strategin bör användas.

3.4.1 Länders natur och eftergifters möjligheter

Stephen Rock menar att grundinställning i det land som utsätts för eftergifter påverkar chanserna för eftergiftspolitik att uppnå huvudmålet med strategin. Med grundinställning eller natur menar han olika grader av girighet och säkerhet¹⁷. Girighet innebär vilka materiella intressen en stat eftersträvar: territorium, råvaror eller kommersiella intressen. Säkerhet anspelar på hur viktigt det är för den enskilda staten att bibehålla eller öka sin egen säkerhet. Girigare stater kräver större eftergifter än mindre giriga. Hitlers Tyskland var t.ex. mycket giriga och aggressiva vilket innebar att eftergifterna hade behövt vara enormt stora för att accepteras, större än vad Storbritannien kunde acceptera både territoriellt och ekonomiskt. Rock påvisar förhållandet mellan girighet och säkerhet och möjligheten till en lyckad eftergiftspolitik i en tabell:

Motståndarens natur	Potential för eftergiftspolitik¹⁸
Revisionistisk	Stor chans
Expansionistisk	Måttlig till låg chans
Hagemonisk	Väldigt liten chans
Osäker	Hög chans
Rädd	Måttlig till låg chans
Paranoid	Väldigt låg till ingen chans
Aggressiva	Ingen Chans

Rock påvisar här vikten av information som verktyg för en lyckad utrikespolitisk strategi. Att iscensätta en sådan policy utan adekvat kunskap om motståndaren vore direkt dumdrigt.

17 Ibid. s.156f.

18 Ibid. s.159.

Jack Hirshleifer motsätter sig emellertid delar av Rocks argument. Han menar istället att eftergiftspolitik visst kan fungera mot en girig och aggressiv stat givet vissa förutsättning, att¹⁹:

- Initiativlandets kapacitet att straffa landet utsatt för eftergifterna måste vara tillräckligt uppenbar om kraven förkastas.
- Det utsatta landet måste förstå att ett sådant straff kommer att bli mycket kännbart.

För att igen återknyta till Münchenöverenskommelsen så innebär Hirshleifers argument att Storbritannien kunde ha avstyrat Andra Världskriget om maktställning hade varit annorlunda. Om Storbritannien hade varit starkare militärt och ekonomiskt än Tyskland hade kanske Hitler inte vågat angripa Polen i rädsla för repressalier. Däremot var eftergiftspolitikstrategin i den givna situationen dömd att misslyckas givet förutsättningarna.

3.4.2 Länders uppfattning av eftergiften

Naturligtvis beror också möjligheterna för att en eftergiftspolitikstrategi skall lyckas på hur eftergifterna uppfattas av mottagarstaten. Rock gör följande logiska antagande om vilka krav eftergifter måste tillfredställa för att accepteras²⁰:

- Eftergiften skall tillfredställa de korrekta behoven.
- Eftergiften skall vara tillräckligt stor.
- Eftergiften skall vara tillräckligt signifikant och vital för båda parter.

Riktlinjerna som Rock argumenterar för angående eftergiftens utformning förutsätter att uppoffringarna uppfattas på liknande sätt av båda parter. Det förändrade beteendet i det land som utsätts för eftergifterna skall motsvara initiativlandets eftergifter i vad det gäller staternas uppoffringar.

3.4.3 Andra påverkande faktorer

Det existerar även tillfällen då eftergifter accepteras trots att det inte varit eftergifterna i sig som orsakat det önskade resultatet. Olika beroendefaktorer kan förekomma mellan de aktuella staterna där säkerhet, ekonomi och ställning påverkas beroende på vilka eftergifter som erbjuds och accepteras²¹. Att acceptera eftergifter kan därmed bero en vilja att bibehålla goda relationer med

19 Hirshleifer, Jack, *Appeasement: Can it Work?* (2001) s.346.

20 Rock, Stephen, *Appeasement in International Politics* (2000) s.160f.

21 Ibid. s.162.

initiativlandet. Fattiga länder vill t.ex. värna om sina ekonomiska möjligheter genom att bibehålla en god relation till ett rikare land som importerar mycket av det fattiga landets råvaror eller produkter. En förutsättning som bör nämnas i detta fall är huruvida landet som utsätts för eftergifter har några geografiskt närliggande fiender som skulle tjäna på att eftergifterna inte accepterades. Återigen kan Münchenöverenskommelsen användas som exempel. Hade Tyskland haft mer jämbördiga grannar som skulle kunna hota Nazisterna hade kanske Hitler valt att inte fullfölja sina imperialistiska planer?²².

En aspekt som Stephen Rock inte diskuterar utförligt i sin bok är huruvida ett mindre och betydligt svagare land kan förändra ett större och mäktigare lands beteende med en eftergiftspolitikstrategi. Detta scenario kan måhända innefatta teorin om allianser och vänskap men också huruvida det existerar ett intresseförhållande mellan staterna. Ett mäktigare land, ekonomiskt och militärt, skulle förmodligen inte påverkas av eftergifter av en mindre stat om inte olika intressen existerar inom den mindre staten. Detta innebär t.ex. att skydda investeringar och råvaror.

En annan aspekt är användandet av hot om repressalier om eftergifterna förkastas. Trots att eftergiftspolitik till en början kan verka väldigt pacifistisk skall inte strategin framstå som enbart "goodwill". Forskare inkluderar även hot som en del av vad eftergiftspolitik innebär, som t.ex. är tydliga inom begränsad politisk handel.

3.5 Eftergiftspolitik i praktiken

Eftergiftspolitik är ett historiskt fenomen i den meningen att studierna ofta hanterar historiskt empiriskt material som kan dateras från 1800-talet och framåt. Detta betyder emellertid inte att den forskning saknar relevans, snarare att fenomenet inte varit speciellt attraktivt som studieobjekt under 1900-talets senare del. I en studie av eftergiftspolitik som utrikespolitisk strategi blir framhävandet av empiriska fall nödvändig för att ge tyngd åt senare argument. Valet av empiriska fall är inte helt okomplicerat och enkelt. Stephen Rock har t.ex. fått utstå kritik för valet av empiriska fall²³. Jag har försökt välja både signifikanta och moderna exempel på eftergiftspolitik i praktiken som både lyckats och misslyckats. Detta har gjorts för att en jämförelse mellan strategierna skall bli både bättre och enklare då alla dess urvalskriterier gäller för de tre valda strategierna. Utöver detta har hänsyn naturligtvis tagits till tillgänglighet av studerbar material och de angivna ramarna för en studie av detta slag.

22 Richardson, J, L, *New Perspectives on Appeasement: Some Implications for International Relations* (1988) s. 293ff.

23 Se Krause, Volker, *Book Review: Appeasement in International Politics* (2000) s.487ff.

3.5.1 USA versus Nordkorea

Grunden till att USA implementerade eftergiftspolitik gentemot Nordkorea kan identifieras i en konflikt mellan staterna angående innehavet av atomvapen och konsekvenser av detta. Konflikten inkluderade även implikationer för Sydkorea som p.g.a. sitt geografiska läge- och historia i relation till Nordkorea var direkt hotat. Målet med Clintonadministrationens eftergiftspolitikstrategi gentemot Nordkorea grundade sig i en vilja att stoppa landets atomvapenprogram och förhindra en eskalering och indragning av Sydkorea i konflikten. Meningen var att USA skulle finansiera byggnaden av två kärnkraftsreaktorer samt integrera Nordkorea i världssamfundet både politiskt som ekonomiskt som eftergift för att uppnå huvudmålet med strategin²⁴.

Detta var inte på något sätt en kort och oproblematiserad process. Bushadministrationen hade redan 1988 inlett diplomatiska förhandlingar med Nordkorea angående deras kärnvapenprogram. Nordkorea verkade till en början samarbetsvilligt men tillät inte IAEA (International Atomic Energy Agency) att inspektera och övervaka landets atomvapen. George Bushs målsättning var hela tiden att inte behöva använda sig av andra påtryckningar än diplomatiska och trots att spänningen minskade när amerikanska trupper togs hem från Sydkorea förblev situationen låst.

Det var inte förrän Bill Clinton valdes som president i USA som förhållandet förändrades. Clintonadministrationen valde ett mer aggressivt förhållningssätt gentemot Nordkorea. USA var villiga att inleda ekonomiska sanktioner och återplacera trupper i Sydkorea²⁵. Nordkoreas ekonomi var vid denna tidpunkt hårt ansträngd. Inte minst beroende på att deras trogna allierade Sovjet hade upplösts och att Kina inte längre var öppet vänligt inställt till landet²⁶. Frågan är väl kanske hur fruktbara sanktioner skulle ha varit? Hur sanktionerar man världens mest isolerade ekonomi?

Nordkorea meddelade också att IAEA skulle få tillträde till landet²⁷. IAEA meddelade att bevis allokerats som visade att möjliga kärnvapenfabriker hade förstörts²⁸. Även om USA ökade påtryckningarna än mer, fruktade man samtidigt att ekonomiska sanktioner skulle kunna resultera i en Nordkoreansk attack mot Sydkorea. Trots det spända läget lyckas USA, med Jimmy Carter i spetsen, att övertyga Nordkorea att en fredlig lösning av konflikten var att föredra.

Det lyckade resultatet berodde mycket på USA's tydlighet i vilka eftergifter som skulle ges men också på statusen på Nordkoreas ekonomi. USA's eftergifter hade både varit tillräckligt stora och tillfredsställt Nordkoreas behov för att

24 Rock, Stephen, *Appeasement in International Politics* (2000) s.128ff.

25 Gordon, Michael, R, *White House Asks Global Sanctions on North Koreans; Ban on Arms and Money* (1994) s. A1f.

26 Rock, Stephen, *Appeasement in International Politics* (2000) s.134.

27 Sanger, David, E, *North Koreans Agree to Survey Of Atomic Sites; North Korea Accepts Survey of A-Plants Looking at the North's factories may not disclose any bombs* (1994) s. A1f.

28 Gordon, Michael, R, *White House Asks Global Sanctions on North Koreans; Ban on Arms and Money* (1994) s. A1f.

acceptera de framlagda kraven på nedläggning och inspektion av kärnvapenprogrammet²⁹.

Det är oklart hur stor roll USA's hot om sanktioner och möjlig truppförskickelse till Sydkorea verkligen påverkade Nordkoreas agerande. Helt klart är att förutsättningarna eftergiftspolitikstrategier var mycket goda. USA var en betydligt starkare militär och ekonomisk stat än Nordkorea vars ekonomi var körd i botten. Dessutom hade det amerikanska stödet av Sydkorea inneburit än större press på Nordkorea. Sammanfattningsvis kan sägas att huvudmålet med strategin uppnåddes då konflikten kunde lösas utan att resultera i direkt väpnad konfrontation. Däremot är det svårt att säga vilka konsekvenser den utdragna processen fick för både det nordkoreanska och det amerikanska folket?

3.5.2 USA versus Irak

Om USA's eftergiftspolitikstrategi anses ha lyckats i Nordkorea, misslyckades samma strategi i Irak. Huvudmålet med Bushadministrationens strategi 1989 var inte att avsätta Saddam Hussein. Istället ville man att Irak skulle respektera de mänskliga rättigheterna och förstöra sin arsenal av biologiska vapen. Saddam skulle också konverteras från en brutal diktator till en ansvarsfull medlem av det internationella systemet³⁰. Denna konflikt grundade sig i Iraks och Saddam Husseins behandling av de Irakiska Kurderna, där de mänskliga rättigheterna sällan återföljdes, och att USA fruktade vilka implikationer Iraks innehav av biologiska vapen kunde få på sikt.

En aspekt som inte är att förglömma är USA's stöd av Irak i kriget mot Iran under 1980-talet. Stormakten var rädd för att tappa inflytandet över oljeproduktionen och ville bibehålla maktbalansen som rådde innan kriget i området³¹. I försöket att skapa ett jämviktsförhållande och förhindra en Iransk krigsseger erhöll Irak både stora lån av pengar och krigsmateriel av USA³².

Bushadministrationen ansåg det fortsatt viktigt med goda relationer med Irak efter Iran-Irak krigets slut 1988. Trots att Hussein öppet påpekade att Irak hade kemiska vapen och att Kurderna fortfarande inte behandlades enligt FN's konventioner, lånade USA ut ytterligare en miljard dollar till Irak 1989³³. Detta föranledde emellertid ingen förändring av Iraks inställning i problemområdena. Och trots att USA hade upptäckt avskjutningsramper för Scudmissiler strax för invasionen av Kuwait menade Bushadministrationen att införandet av sanktioner bara skulle förarga Irak och förstöra ländernas relation. Istället erhöll Irak avancerad teknologi värd 4,8 miljarder dollar endast veckor innan invasionen av Kuwait som ett sista försök att med eftergifter påverka Irak³⁴. Strategin

29 Rock, Stephen, *Appeasement in International Politics* (2000) s.150.

30 Ibid.s.103f.

31 Ibid. s.104f.

32 Ibid.

33 Ibid. 108f.

34 Ibid. 109f.

misslyckades fullständigt. Irak invaderade Kuwait i augusti 1990. Trots eftergifterna hade Irak inte tillmötesgått USA's önskan om såväl ökad respekt för de mänskliga rättigheterna som avvecklandet av kemiska vapen.

Varför misslyckades USA eftergiftspolitikstrategi att förändra Iraks beteende i de aktuella frågorna? Ett avgörande problem varför eftergifterna aldrig lyckades lösa konflikten var Saddam Husseins personlighet och den inhemska situationen i Irak. I efterhand kan den irakiska ledaren enkelt kategoriseras som en brutal diktator som själv styrde Irak med järnhand. Han var i grunden motståndare till USA som han ansåg förde en imperialistisk utrikespolitik³⁵. Han hade med andra ord inget förtroende till Bushadministrationens "goodwill". Det andra stora problemet var det nationella stödet för Saddam. Det fanns inget egentligt hot mot den irakiska diktatorns makt. I valen var han den enda kandidaten där valskolk beivrades hårt. Alltså kunde Hussein oberoende den inhemska opinionen föra sin egen politik.

Bushadministrationen gjorde inte fel med att med eftergifter försöka påverka Irak. Felet bestod i att på ett tidigare stadium inse omöjligheten i strategin. En tragisk konsekvens blev att USA's försök att förbättra Iraks inställning till de mänskliga rättigheterna och avvecklandet av kemiska vapen med eftergifter istället betalade för kriget mot Kuwait. Läxan är att eftergiftspolitik inte får användas mot en aggressiv expansionistisk stat där utökade resurser endast används för eget bruk. Konsekvenserna av USA's strategi blev därför betydande.

3.6 Sammanfattning eftergiftspolitik

Vad kan man då sammanfattningsvis säga om eftergiftspolitik som strategi? Det är i grunden en strategi för att förhindra och motverka spänningar och konflikter mellan stater genom att avlägsna de principiella källorna för ett sådant skeende. En strategi som är konfliktslösnande i sin natur och som i förlängningen kan förhindra väpnade konflikter och krig. Dess möjlighet att lyckas må vara begränsad, men inte obefintlig, vilket gör att strategin inte bör ignoreras. Däremot bör de bästa tänkbara förutsättningarna existera för att strategin ska lyckas. Detta innebär kortfattat att:

- Landet som utsätts för eftergifter måste vara mottagligt för såväl politiska som materiella eftergifter som initiativlandet förfogar över.
- Eftergifterna som erbjuds måste tillfredsställa de korrekta behoven, vara tillräckligt stora och signifikanta.

35 Ibid. 116.

- Initiativlandet bör vara starkare både militärt och ekonomiskt än det land eftergifterna appliceras på.

Även om förutsättningarna existerar kan inga garantier ges för framgång. Det är också av ytterst vikt att strategin anpassas till det utsatta landets behov och inte bara fokuserar på ett korrekt förfarande eller behov för landet eller koalitionen som realiserar strategin. Alltså krävs så väl förutsättningar som välunderrättade beslutsfattare. Eftergifter får under inga omständigheter öka möjligheten att bevara det ogillade beteendet genom ökade resurser. Vilket kräver att beslutet att använda eftergifter måste förankras genom adekvat information där förutsättningarna att huvudmålet uppnås är utmärkta.

4 Ekonomiska sanktioner

4.1 Vad är ekonomiska sanktioner?

Ekonomiska sanktioner är kanske den mest kända och vanligaste utrikespolitiska strategin för att förändra en annan stats beteende. Det finns också mycket som skulle kunna tänkas ingå i kategorin ekonomiska sanktioner. Därför är det både mycket viktigt att förklara vad sanktioner är liksom vad det inte är i detta sammanhang. I denna kontext innefattar jag inte positiva och smarta sanktioner eller direkta handelskrig³⁶. Detta beror dels på att materialet måste avgränsas för att vara överskådligt, dels för att jag anser negativa ekonomiska sanktioner vara mest relevanta för denna studie. Jag anser också att positiva sanktioner och handelskrig har element som i viss mån påminner om eftergiftspolitik och krig vilket försvårar en jämförande analys.

4.1.1 Definition av negativa ekonomiska sanktioner som begrepp

Negativa ekonomiska sanktioner³⁷ kan simplistiskt förklaras som en ickemilitär utrikespolitisk strategi där monetära påtryckningar producerar kostnader för det land som utsätts för sanktionerna³⁸. Tanken är att dessa kostnader skall vara så betungande att landet väljer att förändrar sitt beteende p.g.a. sanktionernas implikationer. Trots att ekonomiska sanktioner i denna kontext kan tyckas vara en förhållandevis aggressiv utrikespolitisk strategi är den alltså befriad från direkt militärt våld. I förlängningen innebär detta att infrastrukturen i det drabbade landet består. På detta sätt raderas en problematisk variabel från ekvationen, nämligen uppbyggnaden och återskapandet av ett fungerande samhälle. Grundtanken är att sanktioner skall bevara och efterleva de mänskliga

36 Positiva sanktioner innefattar t.ex. bistånd eller annan monetär hjälp som medel för att påverka mål landet. Handelskrig har inslag som inte kan exkludera militära medel för att uppnå huvudmålet med strategin. Ett exempel är en blockad till havs där militära resurser används för att skärma av mål landet.

37 Negativa ekonomiska sanktioner kommer i fortsättningen av denna uppsats att benämnas som sanktioner eller ekonomiska sanktioner där betydelsen är densamma som för negativa ekonomiska sanktioner.

38 Pape, Robert, A, Why Economic Sanctions Do Not Work (1997) s. 94.

rättigheterna³⁹. Däremot finns hotet av en militär insats om sanktionerna inte accepteras kvar, något som också kan påverka strategins effektivitet att uppnå det tänkta huvudmålet⁴⁰.

4.2 Är ekonomiska sanktioner en lyckad strategi?

Det är kanske än viktigare när det gäller sanktioner att poängtera att endast huvudmålet med strategin kan avgöra huruvida den är lyckad eller misslyckad. Peter Wallensteen menar t.ex. att sanktioner bara kan tituleras lyckade när de lyfts⁴¹. Även om denna definition av huruvida en sanktion kan vara lyckad projicerar hårda bedömningskriterier är den samtidigt väldigt intressant. Hur kan t.ex. en sanktion som har uppnått huvudmålet förbli aktiv? Är inte detta en paradox i sig? Wallensteen menar också att sanktioner lyckas ytterst sällan, endast två av FN's elva sanktioner under 1990-talet var lyckade⁴².

De statistiska siffrorna blir mer positiva även om man bortser från att sanktionerna skall vara avslutade. Trots det kan endast fem sanktioner benämnas som lyckade exempel på denna form av utrikespolitisk strategi mellan 1914-1990⁴³. Av de 40 sanktioner av totalt 115 som undersöktes var det endast fem där enbart sanktionen hade använts och framkallat ett lyckat resultat, många gånger användes sanktioner i kombination med andra strategier⁴⁴. Sanktioner är enligt denna statistik en utrikespolitisk strategi - som stående på egna ben - mycket sällan lyckas, oavsett om sanktionerna är lyfta eller inte. Frågan är hur man rättfärdigar en strategi där huvudmålet inte uppnås i mer än 5 av 115 fall?

4.3 Optimala förutsättningarna för sanktioners möjlighet att lyckas

Trots den dystra statistiken finns det tillfällen när sanktioner lyckas. Det intressanta här är att utröna den optimala situationen. Om ett sådant drömscenario existerar kunde kanske siffrorna ha sett annorlunda ut om strategin applicerats när förutsättningarna hade varit mer gynnsamma.

Man skall komma ihåg att grunden till ett lyckat resultat beror mycket på hur stora de monetära förlusterna blir hos det land sanktionerna är riktade mot. Alltså

39 Ibid. s. 109.

40 Agrell, Wilhelm, Fungerar sanktioner? FN versus Irak 1990-93 (1994) s. 6f.

41 Wallensteen, Peter, A Century of Economic Sanctions: A field Revisited (2000) s. 6.

42 Ibid.

43 Pape, Robert, A, Why Economic Sanctions Do Not Work (1997) s. 91ff.

44 Se studie av Haufbauer, Gary, Clyde - Schott, Jeffrey, J - Ellis, Kimberly, Ann, Economic Sanctions Reconsidered: History and Current Policy (1991).

bör den optimala situationen för att en lyckad sanktion vara optimerade variabler som påverkar det utsatta landets ekonomi. Men vilka är då variablerna och när är de optimala?

4.3.1 Geografi och internationell handel

Geografiskt läge och strukturen på internationell handel är viktiga faktorer. Det måste vara genomförbart att avskärma ett lands ekonomi⁴⁵. Det är t.ex. förhållandevis lätt att blockera Iraks handel med olja p.g.a. att pipelines används för att exportera råvaran ur landet. Pipelines är stationära och enkla att kontrollera⁴⁶. Det är däremot betydligt svårare att kontrollera handel mellan närliggande länder där kontrollområdet kan vara enormt. I Iraks fall blev Jordanien under blockaden beroende av handeln med Irak, som tack vare detta kunde stå emot sanktionerna på ett mycket effektivare sätt⁴⁷.

4.3.2 Internationellt motstånd

Det får inte finnas för stort internationellt motstånd mot sanktionens implementering. Det är mycket svårt att tvinga andra stater som motsätter sig sanktionen att inte handla med den stat som sanktionerna appliceras på⁴⁸. Isoleringen av detta land kan därför bli undermålig då de monetära effekterna inte blir lika kännbara. Ett bra exempel på detta var USA's sanktion av Cuba. Castros regim påverkades inte nämnvärt av sanktionen till en början, mycket beroende på att Sovjet, Mexiko, Kanada, och Japan inte godkände strategin⁴⁹. Situationen förändrades emellertid nämnvärt efter kommunismens fall 1989.

4.3.3 Självförsörjelse

Länders egenförsörjande förmåga är också viktig. Sanktioner kan aldrig lyckas om de appliceras mot ett helt självförsörjande land⁵⁰. Men det beror också på flexibiliteten i det utsatta landets ekonomi. En stat som utsätts för sanktioner har större chanser att motstå påtryckningar om omfördelningar kan göras av export och import, givet att sanktionen inte är allomfattande⁵¹. Det ideala förhållandet är

45 Wallensteen, Peter i Agrell, Wilhelm, *Fungerar sanktioner? FN versus Irak 1990-93* (1994) s. 6ff.

46 Agrell, Wilhelm, *Fungerar sanktioner? FN versus Irak 1990-93* (1994) s 16.

47 Ibid. s.18.

48 Wallensteen, Peter i Agrell, Wilhelm, *Fungerar sanktioner? FN versus Irak 1990-93* (1994) s. 6ff.

49 Baldwin, David, *Economic Statecraft* (1985) s. 174ff.

50 Wallensteen, Peter i Agrell, Wilhelm, *Fungerar sanktioner? FN versus Irak 1990-93* (1994) s. 6ff.

51 Keohane, Robert – Nye, Joseph, *Power and interdependence* (2001) s. 10.

att ekonomi i det land som sanktionerna appliceras på karaktäriseras av hög arbetslöshet, få investeringar, en kraftig inflation och ett beroende av andra stater⁵².

4.3.4 Nationellt motstånd

Det nationella motståndet inom den stat som utsätts för sanktioner spelar också in. Den ideala situationen innefattar en stark nationell opposition som skulle kunna överta makten om landets opinion sviktade⁵³. Detta kallas av forskare för ”the double grip”, staten utsätts för internationella såväl som nationella påtryckningar. Svårigheter kan emellertid uppstå om den nationella ledningen är för starka och lyckas vända sanktionens konsekvenser emot oppositionen.

4.4 Ekonomiska sanktioner i praktiken

Ekonomiska sanktioner är ett försök att undvika de mer uppenbara humanitära konsekvenser som en militär insats skulle innebära. Däremot är detta ett mål som inte kan uppnås. Sanktioner orsakar kanske inte fysisk skada på infrastrukturen i det drabbade landet, men har andra oönskade konsekvenser. Betänk att ekonomin isoleras. Implikationerna för detta scenario kan tyckas vara mer tilltalande än en militär invasion. Jag kommer här att påvisa konsekvenserna för folket i stater drabbade av ekonomiska sanktioner. Jag har valt att använda ett exempel som kan karaktäriseras som misslyckat och ett lyckat. Detta för att konstatera att skillnaden mellan resultaten inte spelar en signifikant roll i hur folket påverkas.

4.4.1 Ekonomiska sanktioner mot Irak 1990-2003

En fullskalig ekonomisk sanktion implementerades mot Irak 1990 av Förenta Nationerna som ett svar på invasionen av Kuwait⁵⁴. Huvudmålet med strategin var att tvinga Irak att retirera ur Kuwait. Effekterna av sanktionerna fick emellertid inte ett önskat resultat. FN insåg tidigt strategins begränsningar och beslöt att situationen krävde hårdare och mer aggressiva åtgärder⁵⁵. Irak Invaderades av en allierad styrka den 16 januari 1991. Irak drevs snabbt ur Kuwait och kapitulerade i april 1991.

52 Holsti, K, J, International Politics: A Framework for Analysis (1995) s. 178.

53 Wallensteen, Peter i Agrell, Wilhelm, Fungerar sanktioner? FN versus Irak 1990-93 (1994) s. 6ff.

54 www.UN.org, Resolution 661.

55 www.UN.org, Resolution 678.

FN beslöt att reformera sanktionerna mot Irak som kvarstod. De nya kraven var att Irak skulle avveckla sin utveckling av atomvapen, förstöra sina biologiska vapen, ge monetär kompensation till Kuwait och de allierade styrkorna för kostnaderna av Gulfkriget och Iraks belägring av Kuwait samt att acceptera en demilitariserad zon vid den Kuwait-irakiska gränsen⁵⁶. Irak vägrade acceptera FN's krav för att sanktionerna skulle upphöra. Sanktionerna mot Irak förblev därför aktiva fram till maj 2003 när en amerikanska invasion avsatte Saddam Hussein⁵⁷.

Sanktionerna mot Irak lyckades inte uppnå huvudmålet med strategin och bör därför kategoriseras som ett misslyckande. Det som kanske är mer intressant är vilka konsekvenserna blev för det Irakiska folket under den period sanktionerna varade? Jag vill här påpeka att de statistiska siffror som kommer att presenteras här inte på något sätt är definitiva siffror. Däremot anser jag att de frambringa en så verklig bild av verkligheten som möjligt.

- 1991: Mellan 100 000 och 227 000 människor dog efter implementeringen av sanktionerna, $\frac{3}{4}$ av dessa kan direkt kopplas till sanktionerna⁵⁸.
- 1994: 1 344 fall av kolera, en ökning med 1 344 fall, och 24 474 fall av tyfus, en ökning med 22 788 fall, rapporterades efter införandet av sanktionerna⁵⁹.
- Spädbarnsdödligheten ökade från 50 per 100 000 1989 till 117 per 100 000 1997⁶⁰.
- 1996: 4 500 barn under fem år dog varje månad som ett direkt resultat av sanktionerna⁶¹.
- 1997: 960 000 barn under fem år var undernärda, en ökning med 72% sedan 1991⁶².
- 1998: 14,7 % av de nyfödda barnen och 25 % av barnen under fem år var undernärda⁶³.

56 www.UN.org Resolution 687.

57 www.UN.org Resolution 1483.

58 Cortright, David – Lopez, George, A, *The Sanctions Decade: Assessing UN Strategies in the 1990s* (2000) s. 46.

59 www.WHO.org Health Conditions of the Population in Iraq since the Gulf Crisis.

60 Cortright, David – Lopez, George, A, *The Sanctions Decade: Assessing UN Strategies in the 1990s* (2000) s. 46.

61 www.afsc.org Iraq: Facts and Timeline.

62 Ibid.

63 Cortright, David – Lopez, George, A, *The Sanctions Decade: Assessing UN Strategies in the 1990s* (2000) s. 46.

- 1998: 5 000-6 000 barn dog varje månad p.g.a. sanktionerna mot Irak⁶⁴.

4.4.2 Ekonomiska sanktioner mot Haiti 1993-1994

Jean-Bertrand Aristide var den första presidenten i Haiti som kom till makten efter fria val 1991⁶⁵. Trots att den nyvalde presidenten hade 67 procent av folkets stöd kunde inte detta hindra att en militärjunta tog makten kort tid efter valet⁶⁶. FN och OAS (Organization of American States) svarade med att införa sanktioner på vapen och bränsle till och från Haiti 1993⁶⁷. Huvudmålet med sanktionerna var att skydda de mänskliga rättigheterna på Haiti och att återföra den folkvalda ledaren till sin post⁶⁸. Trots att förhandlingar inleddes mellan parterna förblev situationen olöst. FN och OAS svarade med att strama åt greppet och införa fullskaliga ekonomiska sanktioner mot Haiti 1994⁶⁹. Sanktionernas krav på Aristides återkomst tillmötesgicks relativt snart efter att de hårdare sanktionerna realiserades. Trots detta krävdes en smärre invasion av 20 000 soldater för att militärjuntans makt skulle elimineras⁷⁰.

Sanktionerna mot Haiti är allmänt ansedda som ett lyckat exempel på användningen av ekonomiska sanktioner som utrikespolitisk strategi för att förändra ett lands beteende. Däremot förde även sanktionerna med sig ett antal mindre önskade konsekvenser.

- 300 000 jobb försvann p.g.a. sanktionerna⁷¹.
- Hög inflation: t.ex. priset på majs gick upp 137 % 1991 och med ytterligare 185 % 1994⁷².
- Värdet på den Haitiska valutan minskade med 200 % mot den amerikanska dollarn⁷³.
- 1 000 barn under fem år dog varje månad p.g.a. sanktionerna⁷⁴.

64 www.WHO.org Health Conditions of the Population in Iraq since the Gulf Crisis.

65 Cortright, David – Lopez, George, A, The Sanctions Decade: Assessing UN Strategies in the 1990s (2000) s. 87.

66 Ibid.

67 www.UN.org Resolution 841.

68 Cortright, David – Lopez, George, A, The Sanctions Decade: Assessing UN Strategies in the 1990s (2000) s. 91

69 www.UN.org Resolution 917.

70 Cortright, David – Lopez, George, A, The Sanctions Decade: Assessing UN Strategies in the 1990s (2000) s. 94.

71 Cortright, David – Lopez, George, A, The Sanctions Decade: Assessing UN Strategies in the 1990s (2000) s. 95.

72 Ibid. s. 96.

73 Ibid.

74 Ibid. s. 97.

- Endast 44 av 145 fabriker var aktiva 1994⁷⁵.
- Endast 57 % av barnen på Haiti gick i skolan, en minskning med 26 % från 1990⁷⁶.
- Antalet hemlösa barn fördubblades till 4 000 under perioden 1990-1994 enligt UNICEF⁷⁷.
- Endast 35 % hade tillgång till färskt vatten i huvudstaden Port-au-Prince 1994, en minskning med 18 % från 1990⁷⁸.

4.5 Sammanfattning ekonomiska sanktioner

Sammanfattningsvis kan man säga att sanktionerna mot Haiti och Irak kanske anses ha haft olika resultat. Gemensamt är emellertid folkets lidande - oavsett sanktionernas resultat. Sanktioner må vara en strategi för att inte behöva använda direkt våld. Dessvärre kan konsekvenserna vara minst lika kännbara för befolkningen. Förutsättningarna för sanktionerna mot Irak var inte optimala p.g.a. landets handel med Jordanien och den minimala nationella oppositionen. Konsekvenserna var också mycket kännbara för befolkningen. Det som är mer alarmerande är att konsekvenserna i Haiti. Trots i stort sett optimala förutsättningar för ekonomiska sanktioner mot landet blev konsekvenserna mycket kännbara för folket. Detta trots att strategin lyckades. Ekonomiska sanktioner är alltså en ickemilitär utrikespolitisk strategi som lyckas väldigt sällan och har substantiella effekter på det drabbade landets befolkning.

⁷⁵ Gibbons, Elisabeth - Garfield, Richard, *The Impact of Economic Sanctions on Health and Human Rights in Haiti, 1991-1994*, (1999) s. 2.

⁷⁶ Ibid. s. 4.

⁷⁷ Ibid. s. 5.

⁷⁸ Ibid. s. 6.

5 Krig

5.1 Vad är Krig?

Krig kan enkelt definieras som organiserat våld för att nå politiska mål där strider utkämpas mellan stater, mellan olika fraktioner inom en stat eller mellan olika fraktioner oberoende landsgränser⁷⁹. Men krig innefattar så mycket mer. Det är därför svårt och väldigt komplicerat att definiera begreppet mer precist. Det jag vill poängtera och det som är viktigt för denna studie är att krig är faktiska strider. Det är också viktigt att hålla isär begreppen krig och konflikt. Konflikt innebär att det finns en motsättning mellan två parter som kräver en lösning⁸⁰. Krig är alltså ett möjligt resultat av konflikter som inte kan lösas på annan sätt.

Det finns också mängder av olika sorters krig med olika förutsättningar och konsekvenser. Jag finner dock att krig som utrikespolitisk strategi för att förändra en annans stats beteende är förhållandevis ekvivalenta. Därför väljer jag att avstå från att kommentera och jämföra olika sorters krig. Däremot vill jag tydligt framhålla att krig i denna studie kommer att innefatta strider initierade av stater eller en koalition av stater riktade mot en annan stat för att förändra dennas beteende och därmed lösa en konfliktsituation.

5.2 Krig som konfliktslösnings strategi för fred

Krig som konfliktslösnings strategi för fred kan förmodligen verka väldigt paradoxalt. Militära insatser kan tyvärr vara ett måste om alla andra möjligheter är tömda. Militärt våld är emellertid otvivelaktigt en mycket effektiv strategi för att förändra ett annat lands beteende. Som tidigare nämnts är militär intervention den utrikespolitiska strategi som har högst chans att uppnå huvudmålet, 60 % av fallen⁸¹. Man skall ändå betänka att krig är en eskalering av en konflikt där, i detta fall, kriget i sig skall verka för att lösa just denna konflikt. Frågan är väl huruvida krig kan skapa förutsättningar för fred?

⁷⁹ www.NE.se sökord: Krig.

⁸⁰ www.NE.se sökord: Konflikt

⁸¹ Rock, Stephen, *Appeasement in International Politics* (2000) s.5f.

Låt mig till en början göra vissa inskränkningar på utövandet av krig. Detta är ett måste för att en moralisk jämförelse över huvudtaget skall kunna göras på någorlunda lika villkor. Krig är förenat med död och lidande. Detta går inte att förneka. Detta kommer jag heller inte göra. Däremot har många ”om” lyfts fram som gör att det faktiska förfarandet i strid kan vara moraliskt försvarbart. Dessa om innefattar t.ex. vad Michael Walzer kallar ”Just Wars”. Walzer för i boken ”Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustration” en moralisk diskussion hur krig kan rättfärdigas, både före och under. Krig som konfliktslösnande utrikespolitisk strategi kräver att krigsförklaringen är moraliskt försvarbar, alltså ett svar på aggressivt beteende⁸². Robert Holmes listar sju kriterier som måste uppfyllas för att krig skall kunna rättfärdigas:

- Krig kan endast rättfärdigas om orsaken för kriget är moraliskt försvarbart, d.v.s. konfrontera en reell fara, beskydda oskyldiga liv, bevarandet av drägliga levnadsvillkor och försvarandet av fundamentala mänskliga rättigheter⁸³.
- Krig kan endast rättfärdigas om krigsförklaringen görs av en kompetent auktoritet, vilket exkluderar privata folkgrupper och individer⁸⁴.
- Endast användandet av begränsade militära resurser kan rättfärdiga att huvudmålet med strategin uppnås⁸⁵.
- Intentioner med en krigsförklaring kan endast legitimiseras om komponenterna i punkt ett bevaras⁸⁶.
- Alla försök och resurser att undvika ett krig måste vara tömda för att ett krig skall rättfärdigas⁸⁷.
- Krigsförklaringen måste vara förankrad i en probabilitet av framgång⁸⁸.
- Kostnader, ekonomiska och mänskliga, måste stå i proportion till förtjänsterna⁸⁹.

⁸² Walzer, Michael, Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustration, (1992) s. 51.

⁸³ Holmes, Robert, Can War be Morally Justified? The Just War Theory (1992) s. 212ff.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Ibid.

Dessutom krävs ett försvarbart förfarande. Att t.ex. använda atomvapen i ett inledande skede av ett krig är inte moraliskt försvarbart. Konflikten kan måhända lösas på detta sätt, d.v.s. resultera i att det inte finns någon motpart. Som ett resultat av detta resonemang existerar det också föreskrifter, eller snarare rekommendationer, på hur krig skall föras för att vara moraliskt försvarbart. Walzer tar i denna diskussion upp argument som:

- Proportionalitet: innebär att allt övervåld är förbjudet⁹⁰. Tanken innefattar en idé om att proportionellt mycket våld skall användas för att uppnå huvudmålet.
- Diskriminering: korresponderar med hur dödandet i krig kan legitimiseras och vilka restriktioner soldater har i stridens hetta. Denna tanke inrymmer regler som att inte dödande av civila, att även soldater kan vara straffbara för brott i krig och att endast infrastruktur som är i direkt korrelation till motståndarens militära kapacitet får förstöras⁹¹.

Krig som strategi för att lösa konflikter vilar således på två antaganden om strategin skall kunna jämföras moraliskt med eftergiftspolitik och sanktioner, dess effektivitet att uppnå huvudmålet och att både krigsförklaringen och dess genomförande följer ramarna för ”just wars”. Krig kan måhända lösa konflikter men aldrig vara ett medel för fred beroende på svårigheten att efterfölja de moraliska kraven i praktiken. Dessutom är ett bakomliggande mål för både sanktioner och krig att återskapa eller förbättra situationen för de drabbade sedan krigsförklaringen.

5.3 Krigets konsekvenser

För att möjliggöra en jämförelse mellan strategierna kommer jag även presentera vilka konsekvenser ett krig kan få. Anledningen till att jag endast tar med ett exempel beror att krig generellt producerar liknande oönskade konsekvenser, naturligtvis beroende på varaktighet och skala. Statistiken som kommer att presenteras är inte proportionellt kalkylerad i relation till just varaktighet och

⁹⁰ Ibid. s. 129.

⁹¹ Ibid. s. 145ff.

skala. Betänk emellertid att metoderna för krig förfinas hela tiden. Precisionsbombning och andra teknologiska framsteg har inneburit att antalet civila offer i krig minskar. Däremot kvarstår det faktum att det alltid kommer att inneha oönskade konsekvenser. Frågan är bara om de kan accepteras?

5.3.1 Gulfkriget 1991

En FN-stödd allierad styrka invaderade Irak den 16 januari 1991 som ett svar på Iraks invasion av Kuwait. Sanktionerna gentemot landet hade visat sig vara otillräckliga för att tvinga Irak att dra tillbaka sina trupper från Kuwait. En militär invasion var det enda kvarvarande alternativet för att lösa konflikten i mellanöstern.

Invasionen måste anses var mycket lyckad då huvudmålet, att befria Kuwait från en Irakiska ockupationsstyrkan, uppnåddes. Den USA-ledda koalitionen tvingade relativt omgående den irakiska invasionsstyrkan till reträtt. Irak svarade med att avfyra Scudmissiler mot mål i Saudiarabien och Israel⁹². Trots att de irakiska trupperna gjorde motstånd kapitulerade Saddam Hussein i början av mars samma år som invasionen inleddes.

Beslutet att använda militärt våld för att lösa konflikten i Mellanöstern efter iraks invasion av Kuwait följer de tidigare nämnda kriterierna för hur krig kan rättfärdigas. Få kan också argumentera sakligt att invasionen bröt mot teorin om ”Just war”. Däremot kan de faktiska krigshandlingarna kritiseras. Gulfkriget har av olika bedömare klassats som antingen ett mycket humant krig eller en brutal slakt. Mycket av detta kan härledas till det faktiska antalet döda och skadade eller snarare osissheten om dessa antal. Detta berodde mycket på att USA varken ville presentera för höga eller för låga siffror⁹³. Olika siffror figurerade också där allt mellan 5 000 till 100 000 döda irakiska soldater, 10 000 till 300 000 sårade irakiska soldater och 70 000 till 150 000 desertörer presenterades⁹⁴. Heidenrich gör utifrån detta en kvalificerad gissning av de verkliga siffrorna:

- 9 500 döda irakiska soldater⁹⁵.
- 26 500 sårade irakiska soldater⁹⁶.
- 71 000 tillfångatagna irakiska fångar⁹⁷.
- mindre än 1000 döda civila offer⁹⁸.

⁹² Atkinson, Rick, www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/gulf/cron/ 2005-02-14.

⁹³ Heidenrich, John, G, *The Gulf War: How Many Iraqis Died?* (1993) s. 1f.

⁹⁴ Ibid. s. 2ff.

⁹⁵ Ibid. s. 12.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Ibid.

Även om dessa siffror presenterar en förhållandevis human bild av kriget innefattas inte hela sanningen. Amerikanska precisionsbomber kan måhända ha skonat många civila offer, men de infrastrukturella skadorna som inte kan kopplas direkt till Iraks militära styrka var markant. Bomber var t.ex. riktade mot kraftstationer, transport och telekommunikationsnätverk, produktionen av stål, olja och gödningsmedel, andra industriella byggnader, broar, skolor, sjukhus och civila byggnader⁹⁹. Även om USA och i viss mån FN, skulle försvara denna information kan den inte förnekas. Antalet döda var kanske lågt. Däremot innebar de infrastrukturella skadorna t.ex. att Iraks elförsörjning var nere på samma nivå som år 1920¹⁰⁰. Irak hade på kort tid gått från ett relativt urbaniserat mekaniserat samhälle till en situation som kan jämföras med hur situationen var för före det industriella intåget¹⁰¹.

5.4 Sammanfattning: krig som konfliktslösnig och strategi för fred

Vad kan man då sammanfattningsvis säga om denna konfliktslösnig strategi för fred? Att krig är den klart effektivaste strategin för att uppnå huvudmålet är tämligen odiskutabelt. Huvudmålet är emellertid inte alltid det viktigaste, även vägen dit måste beaktas. Idealet för denna studie vore om krig kunde begränsas till endast krig som motsvarar ”Just war” kriterierna. Detta torde vara en mycket intressant jämförelse teoretiskt, men inte praktiskt. Det finns förmodligen väldigt få krig genom historien som skulle uppfylla alla dessa krav.

Krig som konfliktslösnig strategi för fred innebär en kamp mellan resultat och konsekvens. Detta aktualiseras ytterligare i och med den nuvarande situationen i Irak. Det kommer förmodligen att ta landet många år innan det landet är tillbaka på ruta ett räknat från när Gulfkriget startade. Krig som konfliktslösnig strategi kan naturligtvis ifrågasättas då situationen efter kapituleringen inte uppfyller kriterier i ”Just war”, att återskapa förhållandena innan kriget startade för befolkningen. Även om inte konflikten är den samma har invasionen resulterat i nya konflikter - på gott och ont.

En viktig komponent som förbisetts avsiktligt hittills är vilka de optimala förhållandena skall vara för att denna typ av aktion skall få ett lyckat resultat. Jag har tidigare presenterat när krig kan rättfärdigas, inte vilka förutsättningar som är ideala för att uppnå huvudmålet. Man skall här komma ihåg att krig är en mycket differentierad strategi i jämförelse med eftergiftspolitik och sanktioner. ”Just war” teorin begränsar också möjligheten att använda krig som utrikespolitisk strategi för fred. Det finns ett krav på rättfärdigandet av krig att t.ex. alla andra

⁹⁹ Alnasrawi, Abbas, Iraq: Economic Sanctions and Consequences 1990-2000 (2001) s. 209.

¹⁰⁰ Ibid. s. 210.

¹⁰¹ FN “The United Nations and the Iraq-Kuwait Conflict, 1990-1996”, (1996) s. 186f.

möjligheter är övervägda, prövade och uttömda. Därför kan förutsättningarna kanske inte på samma sätt optimeras. Detta får emellertid inte innebära att krigsförklaringar automatiseras. "Just war" teorin är ett ramverk för att förebygga att krig som konfliktlösande strategi inte tillämpas om inte situationen absolut kräver det.

6 Etiska grundvärden och dilemman

I detta kapitel kommer jag dels diskutera den etiska beslutsprocessen och dels hur beslut påverkas i denna process av etiska grundvärderingar. Grundtanken är att synliggöra den problematik politiker står inför när beslut skall fattas för att skapa fred givet valet mellan krig, sanktioner och eftergiftspolitik. Det principiellt intressanta är hur en politiker kan och bör rättfärdiga ett ställningstagande av tidigare nämnt slag utifrån två differentierade etiska utgångspunkter.

En tanke skall skänkas till politikerns situation som representant för demos¹⁰² och landet. Politiker fattar beslut som påverkar det egna landet, dess folk och omvärlden. Den komplexa och globaliserade värld vi lever i idag resulterar också i att politiska beslut är lika komplicerade. Demos förväntar sig att en representant vågar ta svåra beslut som är ytterst viktiga. Men samtidigt skall representanten överleva demos granskning och underkasta sig vissa etiska restriktioner för att klara en sådan. Således framkommer ett problem mellan allmännytta och egenintresse. En problematik som ställer höga krav på individen oavsett grundläggande etiska värderingar.

Vad är då etik och moral? Begreppen framställs ofta som om de egentligen hade samma innerbörd. Så är emellertid inte fallet. Etik avser en teoretisk reflektion och ram för ett rättfärdigt handlande. Moral är ett mer praktiskt begrepp om det faktiska handlandet¹⁰³.

6.1 Den etiska beslutsprocessen

Den demokratiska politiska beslutsprocessen innefattar ett kontinuerligt etiskt och moraliskt ställningstagande. Etiken sätter gränser för hur politiker får använda sin makt¹⁰⁴. Dessa gränser är emellertid luddiga då universella normer för etiskt handlande inte finns dokumenterade utan vilar på olika grundantaganden. Politiker kan därigenom inte bli juridiskt ansvariga för endast etiska överträdelser. Däremot är det politikerns ansvar som folkvalda representanter i en demokrati att etiskt legitimera sina beslut. Man kan emellertid fråga sig vad som innefattas i ett etiskt beslut?

Det framstår tämligen självklart att etiska beslut innefattar beslut som inte bryter mot etiska regler. Detta anser jag emellertid inte är helt korrekt. Sådana

¹⁰² Befolkningen med rösträtt, inkluderar ej minderåriga eller omyndigförklarade.

¹⁰³ www.NE.se, sökord: Etik.

¹⁰⁴ Sjölin, Mats, Politisk etik, (2005) s. 5.

regler existerar inte och en bedömning huruvida ett beslut är etiskt försvarbart kommer därigenom variera beroende på individers personliga övertygelse. Legitima politiska beslut bör därför följa en generell beslutsprocess där den etiska problematiken genomarbetas. Enligt Mats Sjölin består det etiska beslutsfattandet av tre faser: att fastställa det etiska problemet, att identifiera och värdera möjliga handlingsalternativ och att rättfärdiga beslutet¹⁰⁵.

6.1.1 Fas ett, att fastställa det etiska problemet

Alla beslut innefattar inte alltid ett nödvändigt etiskt problem. I denna uppsats kontext är emellertid problematiken tydlig. De tre utrikespolitiska strategierna har olika etiska för- och nackdelar beroende på olika utgångspunkter. Dessa måste identifieras likvärdigt för beslutet skall kunna legitimeras.

Krig, sanktioner och eftergiftspolitik representerar tre skilda strategier för att lösa konflikter och skapa fred. Deras tydliga differentiering i hur det etiska ställningstagandet skall moraliskt appliceras i konflikthärden för att skapa fred tydliggör den etiska problematiken. Problemet består i hur konfliktlösningen kan vara etiskt försvarbar och samtidigt skapa en möjlig väg till fred?

6.1.2 Fas två, att identifiera och värdera möjliga handlingsalternativ

Här tydliggörs ett annat ställningstagande. Givet olika etiska grundläggande värdeprinciper blir handlingsalternativen differentierade. Skall politiker t.ex. fatta beslut baserade på vad som i grunden är gott eller skall beslutet maximera det goda för så många som möjligt, givet en begränsad etisk överträdelse? Det handlar i grunden om etiska värderingar, nämligen motsatsparet konsekventialism och deontologi. Dessa etiska grundvärderingar behandlar tanken om etiska konsekvenser i relation till oetiskt handlande på helt olika sätt. Det är också denna differentiering som skapar det principiellt intressanta i strävan efter en moralisk väg till fred. Betydelsen av det nämnda motsatsförhållandet är så betydande för denna uppsats att jag väljer att behandla det mer ingående senare i detta kapitel.

6.1.3 Fas tre, att rättfärdiga beslutet

Den sista fasen är kanske den viktigaste men kanske också den mest diffusa. Här innefattas hur beslutet kan rättfärdigas. Ett politiskt beslut kan endast rättfärdigas genom etisk prövning. Naturligtvis beror detta på etiska grundvärderingar, men också på vad Terry Cooper kallar Publicitetstestet och självuppfattningstestet och vad Lennart Lundquist kallar demokratins väktare.

105 Ibid. s.12f.

- Publicitetstestet: Detta begrepp innefattar att den beslutsfattande politikern offentligt måste stå till svars för sina handlingar. Mer konkret innebär detta en offentlighetsprincip där politikers möjlighet till omval kan inskränkas vid etiska överträdelser. Det är därmed demos som är domare i målet om politikerns etiska brott¹⁰⁶.
- Självuppfattningstestet: Detta begrepp omfattar en självkritisk inställning av egna handlingar¹⁰⁷. Politiker skall med andra ord själva stå för egna beslut. Denna tankegång innefattar även vad Lennart Lundquist benämner som demokratins väktare. Det är politiker och tjänstemän i den politiska byråkratin som skall rannsaka sig själva och andra och verka som kontrollorgan för att etiskt legitimeras politiska beslut¹⁰⁸.

6.2 Den deontologiska grundinställningen

Immanuel Kant är kanske den mest kända förespråkaren för den deontologiska etiken. Kant menar att människan som rationell varelse kontinuerligt kan avgöra vad som är gott och ont¹⁰⁹. Vidare, i Kants kategoriska imperativ, framgår det också hur människor bör handla för att en etisk ordning skall fungera: ”Handla bara enligt en maxim som är sådan att du själv skulle vilja att den blir allmän lag”¹¹⁰. Deontologiska grundvärden innebär alltså att goda handlingar i sig är viktigare än effekterna av handlingarna. Således försöker den deontologiska etiken fastställa vilka handlingar som i sig är onda och därmed förbjudna, t.ex. mord¹¹¹.

Inom deontologin innefattas både dygdetik och pliktetik som delar den grundläggande synen på att aktionen i sig skall vara god. De har även betydande skillnader. Pliktetik gör till skillnad från dygdetiken ett visst anspråk på existensen

¹⁰⁶ Cooper, Terry, L, *The responsible Administrator: an Approach for Ethics for the Administrator Role* (1998) s. 16ff.

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Se Lundquist, Lennart, *Demokratins väktare* (1997).

¹⁰⁹ Donaldson, T, *Kant's Global Rationalism* i Nardine – Maple (eds.), *Traditions of International Ethics* (1993) s. 137.

¹¹⁰ Sjölin Mats, *Politisk etik* (2005) s. 19.

¹¹¹ Boyle, J s.117f

av generella normer som bör styra handlandet¹¹². Aristoteles dygdetik förespråkar att individen alltid handlar dygdigt, d.v.s. moraliskt oklanderligt, i alla lägen¹¹³. Detta kan även innefatta en viss tanke på effekterna av handlingen. Trots detta är minimerandet av onda handlingar i sig vägen till målet i båda dessa fraktioner av deontologin. Det är också därför deontologi inte bryts ner till mindre beståndsdelar i denna uppsats.

Grundtanken är alltså att om alla människor bekänner sig till den pliktetiska grundinställningen skulle allt ont rationaliseras bort. Kant menar vidare att det är på denna väg som tanken om en bestående fred vilar. Denna förgrening inom etiken identifierar på ett inledande stadium vad som är gott respektive ont, där det goda alltid bör eftersträvas.

Fred för en deontologist är ingen omöjlighet om människan alltid handlar efter vad som är gott. Detta innebär att deontologisten har en mycket positiv människosyn. Människan som rationell varelse kan alltid avgöra i alla situationer vad som är rätt och fel eller gott och ont. Det är väl inte helt orimligt att ifrågasätta denna smått utopiska tro på människan med tanke på vad dagens verklighet i världen kan presentera. Deontologisten menar förmodligen att denna verklighet beror på att människor inte följer deontologins grundteser och istället för det goda eftersträvar andra mål som i sin tur skapar problem.

Den deontologiska tesen är en vacker framställning av människan som skapar teoretiska förutsättningar för en bestående eller i alla fall stabil fred. Däremot kräver denna falang total insikt i vad som verkligen är det goda och att människan alltid är beredda att offra vad som helst för att göra detta val. Denna aspekt kommer jag att utveckla än mer under rubriken ”etiska dilemman”.

6.3 Den konsekventialistiska grundinställningen

Hur skiljer sig då konsekventialismen från den deontologiska tesen? Till skillnad från den deontologiska inställningen till etik och moral menar konsekventialismen att det goda inte är det goda i sig utan istället resultat, konsekvens eller effekt av valet av handling¹¹⁴. Handlingen i sig kan, i motsats till deontologin, aldrig vara god i sig. Konsekventialismens bedömning av vad som kan rättfärdigas etiskt avgörs genom resultat, konsekvens eller effektmaximering. I valet mellan handlingsalternativ bör det alternativ väljas där resultaten, konsekvenserna eller effekterna gör mest nytta¹¹⁵. Detta innebär att det goda, i deontologins mening, kan sidosättas givet att konsekvenserna av den mindre goda handlingen producerar mer goda konsekvenser än andra alternativ. I förlängningen innebär

¹¹² www.NE.se sökord: Pliktetik

¹¹³ www.NE.se sökord: Dygdetik

¹¹⁴ Sjölin, Mats, Politisk etik (2005) s.19f.

¹¹⁵ Ibid. s. 20.

detta att konsekventialisten godtar etiska överträdelser givet att effekterna av en sådan överträdelse genererar önskade etiska konsekvenser.

Om deontologisten förespråkar en stabil fred eller möjligen en bestående givet människans rationella förmåga att alltid handla gott har konsekventialisten en mer komplex inställning till fred. Fred är någonting eftersträvansvärt. Verkligheten begränsar möjligheter till en enda fred beroende på dess differentiering och komplexitet. Konsekventialismens mål är att givet olika situationer och valmöjligheter maximera de goda effekterna av handlingen. Denna inställning begränsar konsekventialismens inställning till fred till varje individuellt fall. Effekterna måste överväga kostnaderna. En sådan struktur resulterar i att den fred som eftersträvas beror mycket på den givna situationen och dess handlingsmöjligheter.

6.4 Etiska dilemman och konflikter

De ovan nämnda etiska inriktningarna är motsatspar med olika fördelar och nackdelar. Däremot existerar det situationer när val av handlingsalternativ inte är så explicit att val av handlingsalternativ är naturligt, oavsett etisk grundinställning. Denna omöjlighet att - explicit välja handlingsalternativ oavsett grundinställning - kan beskrivas som ett etiskt dilemma. Ett etiskt dilemma är således ett beslut som måste fattas med två eller fler likvärdiga alternativ¹¹⁶. Detta ska inte förväxlas med en etisk konflikt där svårigheten ligger i att bedöma vilket av två alternativ som är mest gott, t.ex. i en konflikt mellan deontologi och konsekventialism¹¹⁷.

6.4.1 Det etiska alternativdilemman

Detta dilemma framkommer när två goda handlingsalternativ inte kan realiseras samtidigt. Det går t.ex. inte att både förbjuda och tillåta abort för att tillgodose det goda i båda handlingsalternativen. Detsamma gäller i en konfliktslösnings situation om handlingsalternativen för fred skulle vara likvärdiga. Hur sorterar man olika handlingsalternativ som är likvärdiga ur både ett deontologiskt och ett konsekventialistiskt perspektiv?

6.4.2 Det mindre onda dilemman

¹¹⁶ Ibid. s 67f.

¹¹⁷ Ibid.

Om det etiska alternativdilemmat rör svårigheten att välja mellan likvärdiga goda alternativ är det mindre onda dilemmat den direkta motsatsen. Valet mellan lika onda ting kan vara nog så svårt eller svårare som att välja mellan goda. Hur skall t.ex. ett beslut fattas för att främja konfliktlösning och fred där "mål landets" befolkning drabbas lika mycket oberoende handlingsalternativ?

6.4.3 Den etiska värdekonflikten

Detta exempel är en direkt värdekonflikt mellan konsekventialism och deontologi. Det innebär nämligen huruvida man ska välja en i sig ond handling för att uppnå en god. Det är också i detta dilemma som krig som konfliktlösande agent för fred kan förankras, nämligen att göra valet att döda 1 000 människor för att rädda 100 000. Denna aspekt kommer uppmärksammas mer ingående i det avslutande kapitlet.

7 Komparativ moralisk analys av eftergiftspolitik, ekonomiska sanktioner och krig som konfliktslösningsagenter för fred

Meningen med denna uppsats var att försöka resonera kring en möjlig moralisk väg till fred givet de tre konfliktslösningsagenterna eftergiftspolitik, ekonomiska sanktioner och krig. I detta kapitel kommer jag att analysera dessa agenter sett från två olika etiska grundprinciper, deontologi och konsekventialism. Tanken är alltså att föra en diskussion givet uppsatsens innehåll vilka utrikespolitiska handlingsalternativ som bör användas i en konfliktsituation för att nå fred.

Dagens samhälle må vara globaliserat och högteknologiskt men inte fritt från konflikter, konflikter som förhindrar samarbete och utveckling. Fred förknippas med samarbete och utveckling. Strävan efter att lösa dagens konflikter och skapa fred är därigenom tydlig i den internationella sfären. Frågan är bara hur detta bör göras? Det är osannolikt att helt utplåna alla konflikter. Därför anser jag att försöka radera uppkomsten eller alla konflikter genom ett världsomfattande korståg vore direkt dumdrigt. Fred utesluter inte heller konflikter, bara krig. Om däremot konfliktslösningsagenter kan rättfärdigas etiskt och moraliskt borde chansen för någon sorts fred vara större. Därigenom förkastar jag inte krig som konfliktslösningsagent för fred. Jag bara poängterar bara att en sådan kraftfull utrikespolitisk strategi inte bör användas utan försvarbara orsaker. Märk väl att jag tidigare i uppsatsen avgränsat begreppet krig till strider mellan stater eller koalitioner av stater där krigsutbrottet kan rättfärdigas moraliskt av åtminstone en part¹¹⁸.

En mycket intressant aspekt i detta sammanhang är vilken fred som skall eftersträvas? Detta är naturligtvis en mycket svår fråga att besvara med ett generellt och övergripande svar. Denna svårighet bottnar också att fred är ett mångfasetterat begrepp. Hade t.ex. fred inneburit stabil fred, med vad det innebär, hade svaret varit enklare. Jag vill poängtera att prekär fred, villkorlig fred och stabil fred är olika accepterade definitioner av fred där stabil fred är mest eftersträvbart, men inget krav.

Svaret blir därför diplomatiskt att en fredssträvan måste appliceras individuellt beroende på situation. Däremot bör det finnas en klar ambition att förflytta länders

¹¹⁸ Se Den moraliska vägen till fred s. 24.

fredsrelation på fredsskalan, t.ex. Indien och Pakistans Prekära fred till villkorlig fred. Hur detta ska ske kommer dock inte behandlas mer i denna uppsats beroende på att det är andra komponenter än konfliktlösande agenter som är involverade. Immanuel Kants tanke på den Bestående freden anser jag vara lika orealistiska och utopiskt som Marx perfekta kommunistiska samhälle och därför ointressant i detta sammanhang.

7.1 Typologisk komparation av eftergiftspolitik, ekonomiska sanktioner och krig

Givet eftergifter, ekonomiska sanktioner och krig som instrument för att lösa konflikter och skapa fred - vilka är de komparativa förutsättningarna för ett moraliskt förfarande? Det är naturligtvis mycket viktigt att fastställa att möjligheten till ett moraliskt förfarande existerar inom dessa tre utrikespolitiska strategier. Tidigare har jag också påvisat hur detta är möjligt. Jag kommer här att typologisera och jämföra dessa tre strategier för att tydliggöra en senare moralisk komparation.

	Eftergiftspolitik	Ekonomiska sanktioner	Krig
Strategins natur	Passiv	Passiv/ Aggressiv	Aggressiv
Möjlighet att uppnå strategins huvudmål	Liten	Liten	Stor
Påverkan på landets befolkning	Liten	Stor	Stor

7.1.1 Strategins Natur

Eftergiftspolitikens idé är att förhindra att konflikter eskaleringar till krig genom tillgodose behov som orsakat konflikten och därmed eftersträva fred. Däremot

skapar detta ett underlag för förbättrade relationer mellan parter i konflikt som kan leda till fred. Men man skall komma ihåg att eftergiftspolitik som strategi kräver att förutsättningarna kontrolleras noggrant för bästa resultat. I värsta fall kan eftergifter öka en parts styrka som kan resultera i en eskalering av konflikten. Strategin är emellertid passiv i sin natur för att militära medel eller andra handgripliga medel inte används för att lösa konflikten.

Ekonomiska sanktioner har som mål att strypa ett annat lands resurser och på så sätt tvinga fram ett förändrat beteende och en lösning på en konflikt. Denna strategi skiljer sig från eftergiftspolitik i det att den utan militära medel försöker frambringa skada på det utsatta landets ekonomi för att uppnå huvudmålet. Därför kategoriserar jag denna strategi som både passiv och aggressiv beroende på att den med ickemilitära ändå frambringar oönskade konsekvenser för befolkningen.

Krig är en aggressiv strategi. Att använda krig för att lösa konflikter för att skapa fred må vara paradoxalt. Men både eftergiftspolitik och ekonomiska sanktioner vilar på ett möjligt hot om militära insatser. Med detta menar jag, om krig aldrig används som utrikespolitisk strategi kan aldrig hot om en militär insats tas på alvar. I många fall verkar också hotet om en militär insats som tungan på vågen för att på ett tidigare stadium lösa konflikter.

7.1.2 Möjlighet att uppnå strategins huvudmål

Detta är också en intressant komponent för att lösa konflikter och uppnå fred. Strategins huvudmål är i detta fall att lösa konflikten och åter skapa status quo, fred. Därför är det naturligtvis intressant att veta hur ofta det lyckas. Jag har i uppsatsen nämnt siffror på detta:

- Eftergiftspolitik: 25 % chans att uppnå huvudmålet.
- Ekonomiska Sanktioner: I bästa fall 34 % chans att uppnå huvudmålet.
- Krig: 60 % chans att uppnå huvudmålet.

Man kan alltså fastslå att krig är den klart mest effektiva strategin. Eftergiftspolitik och ekonomiska sanktioner är förhållandevis likvärdiga.

7.1.3 Påverkan på landets befolkning

Detta är en intressant komponent då den kan tänkas vara en motsatskomponent till strategins möjlighet att lyckas. Med det menar jag att den påvisar hur ett beslut att använda eftergiftspolitik, ekonomiska sanktioner eller krig påverkar befolkningen i det utsatta landet. Detta motsatspar är också det väsentliga i en etisk och moralisk diskussion kring användandet av dessa strategier. Ska man tillåta dödande för att rädda fler människor eller ska allt dödande bannlysas?

Konsekvenserna för befolkningen som de ekonomiska sanktioner riktas mot är förvånande lika de konsekvenser som skapas av krig. Ekonomiska sanktioner må vara en mindre aggressiv strategi men med likvärdiga konsekvenser. Eftergiftspolitik medför inget direkt lidande för befolkningen, förutsatt att strategin appliceras under idealiska förhållanden. Som historien visat under Andra världskriget kan en felaktig eftergiftsstrategi eskalera den rådande situationer på ett mycket ofördelaktigt sätt för den påverkade befolkningen.

7.2 Komparativ etisk analys av eftergiftspolitik, ekonomiska sanktioner och krig

Tydligt är att de tre behandlade strategierna har tre olika sätt att försöka lösa konflikter och på sätt åstadkomma fred. Tack vare detta blir en etisk analys av detta differentierande förhållande mycket intressant.

Eftergiftspolitik förefaller också vara deontologens självklara val av strategi. Så solklart är emellertid inte fallet. Att deontologen skulle välja eftergiftspolitik som strategi före ekonomiska sanktioner och krig fordrar att förutsättningarna är ideala för denna strategi. Han hamnar lätt i en av de olika etiska fällorna där valet står mellan likvärdigt onda val. Situationen kan kräva ett val emellan tre olika alternativ som kommer att kräva lika många människors död och lidande. Deontologen krävs här att välja det minst onda, där minst människor skadas eller dödas. Däremot förkastas genast tesen om att godkänna dödandet av 1 000 för att rädda 100 000 människor. Allt dödande är i sig oetiskt och bör undvikas. Det är inte antalet räddade som är intressant utan antalet döda.

Med tanke på möjligheten att uppnå strategins huvudmål borde konsekventialisten förespråka krig som konfliktslösnande agent, där ekonomiska sanktioner befinner sig mitt emellan. Det är dock viktigt att förutse komplikationer vid valet av denna aggressiva strategi då svårigheter kan uppkomma att verkligen återskapa freden när huvudmålet är uppnått som t.ex. i dagens Irak. Konsekventialisten är resultatstyrd och skulle i valet mellan de tre huvudalternativen välja det alternativ som i slutändan räddat flest liv då konflikten är löst.

Tydligt är att dessa två etiska grundinställningar har olika moraliska åsikter om det praktiska lösnandet av konflikter för att bevara och förstärka freden. Skulle inte en kombination av dessa vara fruktsam? Som exempel skulle detta innebära att deontologin styr individens dagliga beslut där alternativen är tydliga med ett gott och ett ont handlingsalternativ och konsekventialismen större och är mer komplexa beslut som involverar fler människor. Detta är dock inte enkelt. Förmodligen lika svårt som att fastställa ett universellt normsystem. Etik och moral förblir en del av systemet där olika normsystem överlappar varandra och omöjliggör en enad global linje, globaliseringen till trots. Förespråkare för den deontologiska grundinställningen skulle förmodligen föga acceptera att reduceras frågor som angår den individuella sfären i stället för den nationella eller

internationella. Så länge världen inte har ett universalt accepterat normsystem kommer det vara omöjligt att i förväg bestämma vad som är rättfärdigat.

7.3 En moralisk konfliktslösnande väg till fred?

En moralisk väg till fred är ett försök att minimera antalet krig, även om krig kan inkluderas som medel för fred. Fred utesluter inte konflikter. Men konflikter är bränslet för krig. Alltså är lösandet av konflikter essentiellt för skapandet av fred. Vägen till en moralisk fred går därför genom konfliktslösnande.

Givet det presenterade materialet i denna uppsats. Går det att fastställa en moralisk konfliktslösnande väg till fred? Svaret är nej, det går inte att finna *en* moralisk konfliktslösnande väg till fred. Däremot finns det flera vägar. Det går inte att säga att en utrikespolitisk strategi är överlägsen en annan, beroende på olika etiska värderingar. Tydligt är dock att konflikter kan lösas och fred kan skapas med hjälp av de tre presenterade strategierna. Svårigheten är att framställa alla handlingsalternativ på ett så objektivt sätt som möjligt. Valet av strategi borde vara enklare givet korrekt information och objektiva beslutsfattare; svårare beroende på felaktig information och beslutsfattares förutfattade meningar och grundinställningar.

Värden kommer förmodligen aldrig uppleva världsfred, i en vid mening. Inte heller kommer konflikter att försvinna oavsett hur bra vi blir på att förebygga och lösa dem. Även om visionen är världsfred måste målet vara att i varje individuellt fall finna den mest moraliska vägen till fred, oavsett vilken fred.

I slutändan står två etiska värden mot varandra. Ska fred skapas genom ett konsekvent gott handlande och på så sett radera ut orsaker till konflikter och framförallt krig. Eller ska fred skapas genom att en effektmaximering. Frågan kvarstår dock: kan dödandet av 1 000 människor moraliskt rättfärdigas om 100 000 räddas?

Referenser

- Agrell, Wilhelm, 1994. *Fungerar sanktioner? FN versus Irak 1990-93* i Centralförb. Folk och Försvar, s. 1-28.
- Alnasrawi, Abbas, 2001. "Iraq: Economic Sanctions and Consequences 1990-2000", I *Third World Quarterly* Vol. 22, No. 2, s. 205-218.
- American Friends Service Committee/Peace Building Unit , 2004. "Iraq: Facts and Timeline", 2004-12-10.
- Baldwin, David, A, 1985. *Economic Statecraft*. New Jersey: Princeton University Press.
- Cooper, Terry, L, 1998, *The responsible Administrator: an Approach for Ethics for the Administrator Role*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Cortright, David – Lopez, George, A, 2000. *The Sanctions Decade: Assessing UN Strategies in the 1990s*. London: Lynne Rienner Publisher.
- Craig, Gordon, A – George, Alexander. 1995. *Force and Statecraft*. 3rd ed. New York: Oxford University Press.
- Förenta Nationerna, 1996. *The United nations and the Iraq-Kuwait Conflict, 1990-1996*. New York: Förenta Nationerna.
- Förenta Nationerna, "Sökord: Resolution 661", www.UN.org, 2004-12-10.
- Förenta Nationerna, "Sökord: Resolution 678", www.UN.org, 2004-12-10.
- Förenta Nationerna, "Sökord: Resolution 687", www.UN.org, 2004-12-10.
- Förenta Nationerna, "Sökord: Resolution 841", www.UN.org, 2004-12-10.
- Förenta Nationerna, "Sökord: Resolution 971", www.UN.org, 2004-12-10.
- Förenta Nationerna, "Sökord: Resolution 1483", www.UN.org, 2004-12-10.
- George, Alexander, 2000. "Foreword" i *Stable Peace among Nations*. Kacowicz, Arie, M – Bar-Siman-Tov, Yaacov - Engström, Ole - Jerneck, Magnus (eds.) Oxford: Rowman & Littlefield Publishers.
- Gibbons, Elisabeth – Garfield, Richard, 1999. "The Impact of Economic Sanctions on Health and Human Rights in Haiti, 1991-1994", in *American Journal of Public Health*, s.1-16.
- Gordon, Michael, R, "White House Asks Global Sanctions on North Koreans; Ban on Arms and Money" *New York Times* 3 juni 1994, s. A1-2.
- Haufbauer, Gary, Clyde - Schott, Jeffrey, J - Ellis, Kimberly, Ann, 1991. *Economic Sanctions Reconsidered: History and Current Policy*. 2nd ed. Washington DC: Institute for International Economics.
- Heidenrich, John, G, 1993. "The Gulf War: How Many Iraqis Died?", i *Foreign Policy*, s. 108-126.
- Hirshleifer, Jack, 2001. "Appeasement: Can it Work?" i *The American Economy Review*, Vol. 91, No. 2, s. 342-346.
- Holmes, Robert, L, 1992. "Can a War be Morally Justified? The Just War Theory", i Elshstein, Jean, Bethke (ed.) *Just War Theory*. Oxford: Blackwell.

- Holsti, K, J, 1995. "International Politics: A Framework for Analysis", 7th ed. New Jersey: Prentice Hall.
- Keohane, Robert, L – Nye, Joseph, S, 1995, *International Politics: A Framework for Analysis*. 7th ed. New Jersey: Prentice Hall.
- Krause, Volker, 2000. "Book Reviews: appeasement in International Politics" i *Peace & Change*. July 22 s. 487-489.
- Lundquist, Lennart, 1998. *Demokratins väktare: ämbetsmannen och vårt offentliga etos*. Lund: Studentlitteratur.
- Morgenthau, H, J – Thompson, Kenneth, W, 1993. *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: McGraw-Hill.
- Nardine, Terry – Maple, David, R, 1993, *Traditions of International Ethics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nationalencyklopedin, 2005. "Sökord: Eftergift", www.NE.se, 2005-02-05.
- Nationalencyklopedin, 2005. "Sökord: konflikt", www.NE.se, 2005-02-15.
- Nationalencyklopedin, 2005. "Sökord: Krig", www.NE.se, 2005-02-15.
- Nationalencyklopedin, 2005. "Sökord: Etik", www.NE.se, 2005-05-05.
- Nationalencyklopedin, 2005. "Sökord: Dygdetik", www.NE.se, 2005-05-12.
- Nationalencyklopedin, 2005. "Sökord: Pliktetik", www.NE.se, 2005-05-12.
- Pape, Robert, A, 1997, "Why Economic Sanctions Do Not Work", i *International Security* Vol. 22, No 2, s. 90-136.
- Richardson, J, L, 1988. "New Perspectives on Appeasement: Some Implications for International Relations" i *World Politics*, Vol. 40, No. 3, s. 289-316.
- Rock, Stephen, 2000, *Appeasement in International Politics*. Lexington: University Press of Kentucky.
- Sangers, David, E, "North Koreans Agree to Survey Of Atomic Sites; North Korea Accepts Survey of A-Plants Looking at the North's factories may not disclose any bombs" *New York Times* 16 februari 1994, s. A1-2.
- Svenska Akademin, 2000. *Svenska akademins ordlista över svenska språket*. Vol. 12. Norge: AIT Gjøvik.
- Svenska Freds, 2003. "Fredlig Konfliktshantering: Faktblad". www.svenskafreds.se/konfliktshantering/faktblad/konfliktlosning.shtml, 2005-02-15.
- Världshälsoorganisationen, "Health Conditions of the Population in Iraq since the Gulf Crisis", www.who.int/disaster/resource/pubs/000396.html, 2004-12-05.
- Walzer, Michael, 1992. *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*. 2nd ed. New York: Basic Books.
- Wallensteen, Peter, A, 2000. "A Century of Economic Sanctions: A Field Revisited" i *Uppsala: Peace Research Papers*, No. 1, s. 1-23.